

Internationellt samarbete och dess samordning inom straffrättens område

Av Professor HANS SCHULTZ, Bern

Internationellt samarbete inom straffrättens område är ett av dagens aktuella problem.¹⁾ För 30 å 40 år sedan föreföll det som om den internationella straffrätten nått sin höjdpunkt genom fixering av ett antal regler rörande utlämning och lämnande av vad som brukar benämnas ömsesidig rättshjälp i brottmål; regler som kan betecknas som den klassiska internationella straffrättens innehåll.²⁾ Dessa regler återfinns i de olika staternas utlämningslagar som t.ex. i den svenska lagen av den 4 juni 1913 ang. utlämning av förbrytare, eller den schweiziska lagen av den 22 januari 1892 ang. utlämning till utländsk makt; vidare i bilaterala avtal; och undantagsvis i multilaterala avtal som t.ex. i de båda internationella konventionerna rörande narkotika och penningförfalskning. Det allmänna klimatet på den tiden, strax före andra världskriget, var inte gynnsamt för framsteg inom detta speciella rättsområde. Existensen av totalitära stater i öst- och mellaneuropa skapade en atmosfär av misstro staterna emellan som hindrade all utveckling av internationellt samarbete och fick varje stat att slå vakt om sin handlingsfrihet. Varför har situationen förändrats på ett så märkligt sätt?

Den internationella straffrättens utveckling i vår tid är ett utmärkt exempel på det ömsesidiga beroendet mellan sociala och politiska förhållanden å ena sidan, och rättsordning å andra sidan. Det är karakteristiskt för våra dagar att människorna är i hög grad rörliga — åtminstone i västvärlden. Miljoner människor besöker årligen främmande länder som turister, och miljoner utländska arbetare är anställda i de högindustrialiserade länderna. Moderna transportmedel begagnas av vanliga hederliga turistande, men de används också av kriminella som flyger till

¹⁾ Se t. ex. Europarådets utredningar i ämnet:

- a) European Convention on Extradition of 1957,
- b) European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters of 1959,
- c) European Convention on the Supervision of Conditionally Sentenced and Conditionally Released Offenders of 1964,
- d) European Convention on the Punishment of Road Traffic Offences of 1964.

²⁾ Beträffande äldre lagar ang. utlämning, se Hans Schultz: *Les principes du droit d'extradition traditionnel*, Conseil de L'Europe, Comité européen pour les problèmes criminels, Aspect juridiques de l'extradition entre états européens, Strasbourg 1970, 7.

någon plats där de tror att det är enklast att föröva bankrån eller något annat grovt brott för att sedan lämna landet i fråga på samma sätt. Men internationell straffrätt måste räkna med att även andra möjligheter står öppna för kriminella element: lättheten att skicka gods till utlandet, eller att gömma undan stöldgods i ett annat land än gärningslandet. Vilka konsekvenser uppstår för straffrättens vidkommande genom att dessa nya möjligheter står öppna för vår tids brottslingar? Polis och domare måste handlägga fler och fler fall där utlänningar gjort sig skyldiga till brott inom landet, men å andra sidan måste de beivra och döma brott som begåtts utomlands av egna landsmän.³⁾ Trafikförseelser utgör en avsevärd del av brotten som begås av utlänningar inom landet eller av egna landsmän utomlands. Schweiz kan tjäna som illustration till detta. År 1969 fanns det ungefär 1½ miljon inhemska motorfordon i landet, men under samma år kom ca 35 miljoner utländska motorfordon in i Schweiz; där, inom parentes sagt, var sjätte invånare är utlänning.

Det vore emellertid oriktigt att betrakta de sociala förändringarna som den enda orsaken till den internationella straffrättens snabba utveckling. Den är också betingad av en förändrad syn på straffrättens ändamål. Till för inte så länge sedan var det vedergällningstanken som dominerade såväl lagstiftning som rättstillämpning. Även om jag önskade att jag kunde, så kan jag inte påstå att vedergällningstanken nu skulle förlorat all betydelse. Det är emellertid uppenbart att en ny idé vunnit insteg i straffrätten, nämligen att skydda lag och ordning genom att söka påverka kriminella element i sådan riktning att de avhåller sig från brott. Att ändra brottslingars sinnesriktning är bästa sättet att undvika lagöverträdelser. Om bot och bättring är målet för rannsakan och straff, uppstår frågan om den traditionella straffrätten fyller sin funktion när den dömda brottslingen är en utlänning. Det är tvivelaktigt om placering av en utlänning i fängelse i gärningslandet kan vara av positivt värde om han inte förstår landets språk och om han inte är van vid dess levnadsförhållanden. Det vore kanske bättre om han kunde avtjäna sitt straff i hemlandet, eller åtminstone i ett land där han varit länge bosatt.

Hur bemästrar den moderna straffrätten dessa svårigheter? Eller åtminstone söker bemästra dem. För att besvara frågan krävs en analys av de tekniska hjälpmedel som straffrätten har till sitt förfogande. Sedan måste övervägas i vad mån tillämpningen av dessa olika juridiska möjligheter ger samma resultat, eller om de på något sätt står i motsatsförhållande till varandra.

3) Svenska brottsbalken av den 21 december 1962, kap. 2.

Vilka hjälpmedel kan straffrätten tänkas använda för att bemästra svårigheterna? De är sex till antalet:

jurisdiktion,
utlämning,
rättshjälp över gränserna,
respekterande av utländsk straffdom,
verkställighet av utländska straffdomar, och
överflyttning av lagföring i brottmål från en stat till en annan.

Fyra av de till buds stående medlen tillhör den klassiska internationella straffrätten: jurisdiktion, utlämning, rättshjälp över gränserna, erkännande av utländsk straffdoms rättsverkan. Det måste emellertid framhållas att utländska domar i brottmål först under senare år mera allmänt givits den rättsverkan att de utsluter förnyad rättegång. Verkställighet av utländska straffdomar, liksom överflyttning av lagföring i brottmål från en stat till en annan, är former för internationellt samarbete som tillkommit helt nyligen. Samtliga sex institut skall förklaras; de äldre mycket kortfattat, de nyare mera detaljerat.

Jurisdiktion innebär att myndigheterna i ett land äger behörighet att åtala och döma den som begått en brottslig gärning och att därvid tillämpa inhemsk rätt. De kontinentala staternas lagar medger jurisdiktion i huvudsakligen tre fall:

- 1) om brottet begåtts inom landet⁴⁾ eller ombord på dess fartyg,⁵⁾
- 2) om brottet begåtts utomlands av egna medborgare,⁶⁾ eller
- 3) om brottet begåtts utomlands mot ifrågavarande lands offentliga intressen eller dess medborgare.⁷⁾

Det bör tilläggas att enligt de nordiska staternas moderna lagar kan inte bara egna medborgare utan även utlänningar med hemvist i landet dömas för brott de begått utomlands, och dessutom ges dessa utlänningar skydd när brott mot dem begåtts utomlands.⁸⁾ Denna nya regel visar att nationalitetsprincipen är på väg att ersättas med domicilprincipen. Bestämmelserna kompletteras — på sätt som avsevärt skiljer sig från land till land — med föreskrifter som tillerkänner de olika staternas behöriga myndigheter rätten att åtala och döma den som utomlands förövat brott mot internationell rätt;⁹⁾ eller, helt allmänt, som förövat

⁴⁾ Leg. cit., § 1.

⁵⁾ Leg. cit., § 3:1.

⁶⁾ Leg. cit., § 2:1; 2:2 utvidgar befogenheten och tillåter att andra nordiska staters medborgare rannsakas för brott som begåtts utomlands.

⁷⁾ Leg. cit., § 3:3.

⁸⁾ Leg. cit., § 2:1 och § 3:3.

⁹⁾ Leg. cit., § 3:4.

brott utomlands.¹⁰⁾ Anglo-saxisk rätt tillåter å andra sidan som regel endast åtal för brott som begåtts i det egna landet; vissa brott som begåtts utomlands kan emellertid åtalas.¹¹⁾ Engelsk rätt medger t.ex. att stöld som begåtts utomlands kan åtalas i England om det stulna godset införts till landet.¹²⁾

Men vad kan göras om brottslingen lämnar landet där han begått brottet? Eftersom varje offentlig myndighets möjlighet till maktutövning upphör vid den egna statsgränsen, måste allmänne åklagaren i sådant fall begära hjälp av andra länders judiciella myndigheter. Förfarandet att återföra en förrymd lagbrytare till ett land för att möjliggöra lagföring där kallas utlämning. Men detta är endast möjligt om åtalet gäller en lagöverträdelse av något så när allvarlig karaktär.

När ett brott begåtts utomlands av egna medborgare, eller i fråga om brott där vittnen eller den för brottet utsatte bor utomlands, måste t.ex. vittnesmål begäras av personer som befinner sig i ett annat land. Eftersom de inte kan tvingas att inställa sig vid rätten i det land där förhandlingarna äger rum, finns ingen annan utväg än att begära *rättshjälp* av behörig myndighet i det land där personerna i fråga bor.

Eftersom rättskipning kan utövas beträffande egen medborgares brott utomlands, och dessutom beträffande utlännings brott utomlands mot en egen medborgare, eller till och med mot vilken person som helst som har hemvist i det egna landet, så är det fullt möjligt att en lagöverträdare blir åtalad i flera länder för ett och samma brott. *Ett fullständigt respekterande av utländsk straffdom* kräver att en domare, som finner sig döma i ett mål för andra gången, skall avbryta rättegången enligt principen *ne bis in idem*. Denna princip, accepterad i den nationella lagstiftningen i alla utvecklade länder, kommer att bli normgivande även för de mellanstatliga relationerna. Äldre strafflagar begränsar som regel rättsverkan till att enbart avse straff som avtjänats i ett annat land för ett och samma brott; t.ex. förutvarande § 7, nu § 60 III i den tyska brottsbalken av 1871/1969. Men om jag inte tar fel så omfattar 2 kap 6 § i 1962 års svenska brottsbalk fortfarande detta äldre synsätt vad gäller utländsk straffdoms rättsverkan.

Om en strafflagstiftare blivit tillfrågad mot slutet av förra århundrandet, eller till och med i början av vårt århundrade, om det kunde bli möjligt att *verkställa en utländsk straffdom*, skulle han utan tvekan svarat att ett sådant förfarande var helt otänk-

¹⁰⁾ Leg. cit., § 2:2 (finstilt).

¹¹⁾ Kenny's Outlines of Criminal Law, 18:e upplagan, av J. W. Cecil Turner, Cambridge 1962: § 641, sid. 532; § 644, sid. 534.

¹²⁾ Op. cit., § 646, sid. 535.

bart. Det var nämligen oförenligt med den då rådande suveränitetstanken. Utöandet av rättskipning i brottmål ansågs som ett av de främsta uttrycken härför. Inte desto mindre gjorde den schweiziska lagen ang. utlämning av 1892, § 30, det möjligt för Schweiz att verkställa utländska straffdomar i stället för att tillgripa utlämning. Det måste emellertid framhållas att detta förfaringssätt tillgripits ytterst sällan. Varför har det tillämpats oftare under senare år? Det finns två skäl:

1) Ändringen av straffets målsättning. Enligt dagens betraktelsesätt skall straffet verkställas på så sätt att det främjar den intagnes anpassning till ett liv i frihet. Detta är endast möjligt om straffet verkställs i det land där lagbrytaren är van att leva. Om han dömts i ett annat land kan denna målsättning inte uppnås på annat sätt än att verkställigheten övertages av hans hemland eller det land där han är bosatt.

2) Verkställande av utländsk straffdom är att rekommendera om utlämning inte kan ske, t.ex. vid åtal för de numera så vanliga trafikförseelserna. I detta fall drar alla parter fördel. Landet där förseelsen begåtts får straffdomen verkställd. Landet som verkställer straffdomen upprätthåller, om ock indirekt, lag och ordning; framför allt i fråga om trafikförseelser. Och den skyldige behandlas på ett mildare sätt om straffdomen verkställs i hans hemland eller i det land där han är bosatt. Det är möjligt att han besparas häktning före rättegång, eller kvarstad på bilen. Därför är det knappast förvånande att en av de första traktaterna på området blev Europakonventionen om straff för trafikbrott, överenskommen i Strasbourg den 30 november 1964 men ännu ej i kraft. Det är uppenbart att realiserandet av ett förfarande av detta slag förutsätter att flera ganska besvärliga problem finner sin lösning. Förfaringssättet när straffverkställighet skall begäras måste regleras. Den skyldiges rättigheter måste beaktas. Det måste bestämmas om alla utländska straffdomar ovillkorligt måste respekteras, eller om myndigheterna i det straffverkställande landet har rätt att pröva det utländska domslutets beskaffenhet och rättegångsförhandlingarna som föregått. Slutligen måste fastställas att straffverkställighet i det ena landet (det som erhållit begäran) undanröjer vidare straffanspråk i det andra landet (det som begärt straffverkställighet).

Vad beträffar *överflyttning av lagföring* så föreligger många skäl för detta. Ursprungligen var förfarandet avsett som en åtgärd för den händelse utlämning inte kunnat bifallas, särskilt om det var fråga om en egen medborgare vars utlämning inte bifallits. Förbud mot utlämning av egna medborgare ingår regelmässigt i den kontinentala lagstiftningen där undantagsbestämmelserna är mycket få, som exempelvis enligt italiensk rätt, där dock

krävs traktatsbundenhet härför.¹³⁾ Utlämning av egna medborgare är vidare under särskilda omständigheter möjlig inom Norden för icke politiska brott.¹⁴⁾ Europakonventionen ang. utlämning av den 13 december 1957 art. 6:1, tillåter faktiskt vägran att utlämna en landsman, men 6:2 förpliktigar det land som erhållit begäran om utlämning att låta sina egna behöriga myndigheter överta fallet för åtal om det land som begärt utlämning så begär och om sådan lagföring anses skälig. Ett annat exempel på överflyttning av lagföring ger 1964 års europeiska konvention om straff för vägtrafikbrott, som förutom verkställighet av utländsk brottmålsdom reglerar också detta förfarande. Överlåtande av lagföring är en skäligen komplicerad metod inom det internationella samarbetet. Följande problem måste lösas genom internationella konventioner och nationella lagar inom berörda stater:

- 1) förfaringssättet vid överflyttning,
- 2) den anklagades rättigheter,
- 3) vilken lag skall tillämpas, dvs domslandets lag eller lagen i det land där brottet begåtts; eller skall den lag tillämpas som är gynnsammast för den anklagade,
- 4) vilken inverkan har lagföringen i det land, till vilket den överförs, på eventuella vidare rättsliga åtgärder i det land som ursprungligen väckt åtal.

Om någon frågar var någonstans som de nya formerna för mellanstatligt samarbete i brottmål redan nu tillämpas, så är svaret enkelt. Hitintills har det endast kommit till stånd mellan stater belägna nära varandra och med likartade politiska, kulturella och sociala förhållanden. Sålunda har framför allt de nordiska staterna sedan 1948 tillämpat verkställighetsöverflyttning i vad gäller domar som avser böter, förverkande av egendom och rättegångskostnader.¹⁵⁾ År 1963 utvidgades samarbetet till att omfatta jämväl verkställighet av påföljder som innebär frihetsberövande samt övervakning av villkorligt dömda och frigivna.¹⁶⁾ Förutom de nordiska länderna antog också de tre Beneluxländerna 1952 de nya formerna för mellanstatligt samarbete så till vida att Benelux konventionen nödvändiggjorde verkställighet av straffdom rörande skattebrott och ekonomiska brott.¹⁷⁾ År 1962

¹³⁾ Codice penale, 1930, § 13:4.

¹⁴⁾ Lag ang. utlämning till Danmark, Finland, Island och Norge för brott av den 5 juli 1959, §§ 2 och 4.

¹⁵⁾ Konvention med Danmark och Norge av den 8 mars 1948 ang. erkännande och verkställande av domslut.

¹⁶⁾ Svensk lag ang. samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge ang. verkställighet av straff av den 22 maj 1963/29 juni 1964.

¹⁷⁾ Benelux konventionen ang. tullar och skatter av den 5 september 1952, § 12.

infördes möjligheten att överflytta lagföring från ett Beneluxland till ett annat med avseende på alla slag av brott.¹⁸⁾ Under de senaste åren har Europarådet gjort stora ansträngningar för att åstadkomma konventioner på detta område. Förutom redan nämnda konventioner har sålunda utarbetats Europakonventionen ang. övervakning av villkorligt dömda eller frigivna av den 30 november 1964 i Strasbourg, samt konventionen ang. brottmålsdoms internationella rättsverkningar av den 28 maj 1970 i Haag. Som bekant är *inte* alla dessa konventioner i kraft. En annan europeisk konvention är utarbetad och kommer inom kort att antagas. Den behandlar på ett generellt sätt överflyttning av lagföring. Den syftade ursprungligen till något helt annat. Europarådets medlemsstater avsåg att samordna sin nationella lagstiftning beträffande jurisdiktion i brottmål. Men det visade sig omöjligt att komma fram till ett resultat. Idén övergavs, och i stället utarbetades en konvention ang. överflyttning av lagföring.

Ovannämnda få exempel visar att bilaterala och multilaterala internationella avtal tycks vara medlet att steg för steg befrämja ett närmare internationellt samarbete på straffrättens område. Det är lätt att förutse att konventioner av detta slag kommer att bli mer och mer vanliga under kommande år. Därför är det nödvändigt att rättsvetenskapen ägnar sig åt dessa nya former av mellanstatligt samarbete. Tillåt mig påpeka att detta bör vara särskilt attraktivt för juris studerande eftersom det för dem i kontakt med flera av juridikens grenar: allmän folkrätt, straffrätt, processrätt och förvaltningsrätt.

Det är ingalunda förvånande att de olika formerna för internationellt samarbete inom straffrättens område ger upphov till många ur vetenskaplig synpunkt livligt omdiskuterade juridiska frågor. Jag vill bara ta upp två av dem mera noggrant, nämligen de mänskliga rättigheternas inflytande på förfarings sättet samt samordningen av de olika samarbetsmetoderna inom straffrättens område. Jag utelämnar alla andra frågor även om det vore högst intressant att ta upp dem i synnerhet vad gäller problemen som sammanhänger med politiska brott.

Vad beträffar den första frågan — *de mänskliga rättigheternas inflytande* — så måste alla reflektioner utgå från ett och samma konstaterande. De totalitära staternas rättsliga övergrepp under åren mellan de båda världskrigen påvisade straffrättens uppenbara betydelse för medborgarnas fri- och rättigheter. Detta är emellertid ingenting nytt. Redan upplysningstidens tänkare var inne på samma linje. Sålunda uttalade Montesquieu 1748 följande

¹⁸⁾ Benelux konventionen ang. utlämning och rättshjälp i brottmål av den 27 juli 1962, § 42.

de: medborgarnas fri- och rättigheter är framför allt beroende av hur väl strafflagen är beskaffad.¹⁹⁾

Och 1794 uppehöll sig Cesare Beccaria i sin mest berömda avhandling „*Dei delitti e delle pene*“ vid nödvändigheten att tillförsäkra en anklagad tillräckliga möjligheter att försvara sig och att bannlysa all otillbörlig påverkan för att få honom att bekänna ett brott. År 1948 stadfästes dessa regler genom FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, och kom även till uttryck genom den i Rom den 4 nov. 1950 undertecknade europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Sålunda är frihetsberövande (gäller inte enbart processuella tvångsmedel) endast medgivet om det anfallts i enlighet med något av de sex fall som konventionen anger i art. 5:1; om det utförs „i enlighet med det förfarings sätt som lagen föreskriver“;²⁰⁾ och om den anhållne „är berättigad till domstols snara prövning huruvida frihetsberövandet är lagenligt“.²¹⁾ Vidare gäller att „var och en, när åtal i brottmål beslutas, är berättigad till en rättvis och offentlig rannsaking inom rimlig tid genom en oberoende och opartisk domstol som är lagenligt tillsatt“.²²⁾ Dessutom föreskriver konventionen på ett mycket detaljerat sätt vilka möjligheter som den anklagade skall tillförsäkras för att kunna försvara sig.²³⁾

Även om inte alla Europarådets medlemsstater ratificerat konventionen om de mänskliga rättigheterna, så är det uppenbart att dess regler är normgivande för modern processordning. Men hur inverkar konventionen på det mellanstatliga samarbetet i brottmål? Den verkar i två avseenden:

- 1) dels på den nationella processordning som genom samarbete träder i funktion,
- 2) dels på själva samarbetsförfarandet.

Beträffande första punkten gäller att ett land vars processordning inte respekterar de mänskliga rättigheterna enligt 1950 års konvention inte kan anses berättigat till något bistånd av en annan stat, vare sig det gäller att lagföra en brottsling eller att verkställa ett utomlands ådömt straff. Överväganden av detta slag har framför allt kommit till uttryck i 1957 års svenska utlämningslag. I § 7 förbjuds utlämning om fara föreligger i det land som begär utlämning att flyktingen blir åtalad på grund av religiös eller politisk övertygelse, eller för att han tillhör en viss social grupp, och att därigenom hans liv eller frihet hotas,

¹⁹⁾ Montesquieu, *De l'Esprit des lois*, 12:e volymen, kap. 2.

²⁰⁾ Europakonventionen ang. skydd av de mänskliga rättigheterna, § 5:1:2.

²¹⁾ Leg. cit., § 5:4.

²²⁾ Leg. cit., § 6:1.

²³⁾ Leg. cit., § 6:3.

eller han eljest skulle tillfogas svårt lidande av annat slag. I § 8 förbjuds på ett synnerligen generellt sätt all utlämning som inte står i överensstämmelse med humanitetens krav. Europakonventionen angående utlämning medger den stat som anmodats om utlämning att icke lämna sitt bifall om den „har påtagliga skäll för att tro att begäran om utlämning för ett ordinärt brott tillkommit i syfte att åtala och straffa en person på grund av hans ras, religion, nationalitet eller politiska åsikt, eller på annat sätt skada hans sociala position på grund av något av dessa skäl“.²⁴⁾ Dessutom skall en stat icke erhålla rättshjälp av annan stat om den förstnämndas processordning inte följer de av Romkonventionen uppsatta principerna.

Beträffande andra punkten, iakttagande av de mänskliga rättigheterna vid själva utlämnandet etc., skulle det framstå som en ren paradox om staten som begär utlämning är bunden till Romkonventionens regler, medan den stat som erhåller begäran om utlämning är obunden att vid utlämningen förfara mot brottslingen som flytt utan hänsyn till de mänskliga rättigheterna och deras betydelse. Resonemanget måste vara det omvända. Om processrätten i det begärande landet respekterar de mänskliga rättigheterna, så måste förfaringssättet vid exempelvis utlämning från den andra staten stå i överensstämmelse med dessa rättigheter. Givetvis är det inte möjligt att fullständigt tillämpa alla Romkonventionens regler vid ett utlämningsförfarande eftersom det endast är fråga om en inledande åtgärd som inte är avgörande för fallet. Men vissa grundregler måste iakttagas; t. ex. rätten att med det snaraste få ett frihetsberövandes laglighet prövad av en domare, liksom rätten till försvarare.

Det är anmärkningsvärt att samma slutsatser drogs i två nyligen gjorda uttalanden ang. frågan om utlämning. Ovan nämnda synpunkter antogs den 11 juni 1969 av en expertgrupp som tillkallats av Europarådet,²⁵⁾ och till samma slutsats kom den X internationella straffrättskongressen vid dess fjärde session i Rom 1969.²⁶⁾

Jag skulle vilja gå ett stycke längre och framhålla att dessa principer bör tillämpas inte bara vid utlämningsförfarandet, utan på alla åtgärder som syftar till att främja det internationella samarbetet i brottmål. Naturligtvis bör man vad gäller tillämp-

²⁴⁾ Europakonventionen ang. utlämning, § 3:2.

²⁵⁾ Det ansågs sålunda rådligt att utlämning inte skulle beviljas om processordningen i den begärande staten komme att strida mot Romkonventionens principer, Slutsats II: 1, se op. cit. i anteckning 2, sid. 96, Slutsats II: 10 bidrar att tillförsäkra flyktingen ett visst minimum av laga skydd i utlämningsförfarandet, sid. 97.

²⁶⁾ Resolution XI, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 82 (1970) 592.

ningen av nu nämnda principer fästa avseende vid vilken av de olika typerna av samarbete det är fråga om. Om sålunda en stat anmodar en annan att utfärda kallelse till ett vittne, så är det omöjligt att kontrollera att processordningen i den förstnämnda staten överensstämmer med Romkonventionens regler. Om å andra sidan en stat anmodats att verkställa ett utländskt domslut, så är den berättigad — och till och med förpliktigad — att undersöka om domen tillkommit som resultat av rättegångsförhandlingar där sagda konventions regler iakttagits.

Beträffande frågan om *samordning av det mellanstatliga samarbetet* i brottmål måste först och främst undersökas vilka komplikationer som kan uppstå och som myndigheter, som handlägger dessa ärenden, har att räkna med; och vilka av dessa komplikationer som kan lösas genom blivande internationella konventioner.

Under de senaste åren har det förelegat en klar tendens att låta gärningslandet ombesörja jurisdiktionen. Skälen för denna predeliktueella inställning är flera och uppenbara för var och en:

- 1) Lag och ordning har blivit störd i framför allt gärningslandet.
- 2) Om en person utsatts för brott, bor han vanligtvis i gärningslandet.
- 3) De bästa bevisen finns tillgängliga i gärningslandet.

Om alla dessa överväganden leder till slutsatsen att lagbrytaren lämpligen bör åtalas i det land där han begått brottet, så är i en del fall, vilka blir mer och mer vanliga, detta land inte alltid bäst lämpat att verkställa straffdomen på ett sådant sätt att lagbrytaren bättrar sig. Vi kan tänka oss följande situation. En utlänning, bosatt i Sverige, begår ett brott i Schweiz, återvänder till Sverige, och Schweiz begär att Sverige skall utlämna personen i fråga. Hur skall de svenska myndigheterna handla? De kan vägra utlämning åberopande den reservation som Sverige gjorde till art. 6 i den europeiska utlämningskonventionen,²⁷⁾ och åtala personen i fråga i enlighet med svensk lag,²⁸⁾ eller de kan bevilja utlämning. Problemet kan uttryckas i mera allmänna termer. Om lagbrytaren bor i den stat som erhåller anmodan om utlämning, och denna stat har möjlighet att utlämna eller att få lagföringen överlåten till sig, vad bör i så fall göras? Skall utlämning bifallas under alla omständigheter med bortseende från möjligheten att överta lagföringen? Eller skall övertagande av lagföring undantagslöst ges prioritet?

²⁷⁾ Reservationen anger att Sverige som medborgare betraktar svenska medborgare, utlämningar bosatta i Sverige; finska, danska, isländska och norska medborgare samt utlämningar bosatta i dessa länder.

²⁸⁾ Svenska brottsbalken 1962, kap. 2, § 2:1.

Ett annat exempel finner man i de äldre utlämningslagarnas bestämmelse att utlämning kan uppskjutas om den stat som erhåller anmodan om utlämning åttalar lagbrytaren i fråga för ett annat brott än det utlämningsansökan gäller. Och samma åtgärd må vidtagas om flyktingen avtjänar straff i det land som erhållit anmodan om utlämning.²⁹⁾ Skall denna regel upprätthållas om en stat har möjlighet att överflytta lagföring till en annan stat, eller att få denna stat att verkställa ett utländsk domslut? Är det inte till fördel för lagbrytaren om han överlämnas till myndigheterna i gärningslandet så snart som möjligt, särskilt om anklagelserna mot honom i detta land är betydligt allvarigare än de som föreligger i det land som erhållit utlämningsansökan?

Det är omöjligt att ange exempel på alla de komplikationer som kan tänkas uppkomma, liksom att ange den lämpliga lösningen till var och en av dem. Det må vara till fyllest att påvisa vilka principer som bör vägleda de behöriga myndigheternas beslut. Om man betraktar de lösningar som föreslagits av de få författare som tagit sig an dessa problem, så är det svårt att inte känna sig tämligen besviken. En del författare har behandlat några av problemen i samband med diskussion om jurisdiktionen i brottmål. Sålunda ger Lotika Sarkar rådet „att väga de för brottet relevanta anknytningsmomenten mot varandra i syfte att fastställa vilken lag som bör gälla“.³⁰⁾ Raymond Legeais anser det bäst att brottet åttalas där det socialt hör hemma.³¹⁾ Det behöver knappast påpekas att båda uttalandena endast ger en mycket vag antydning till de beslutande myndigheterna, eller snarare lagstiftarna, om hur de bör handla.³²⁾ Två andra författare är betydligt mer exakta på de punkter vi resonerar om här. Olyckligtvis står deras svar i motsats ställning till varandra. Vogler förordar utlämning³³⁾ medan Robert Linke anser att utlämning och överlåtande av lagföring är likvärdiga.³⁴⁾ Men lyckligtvis är de båda författarna överens om att en av de nya formerna för mellanstatligt samarbete, dvs verkställande av en ut-

²⁹⁾ Svenska lagen ang. utlämning av 1957, § 11; Europakonventionen ang. utlämning, § 19.

³⁰⁾ Lotika Sarkar, *The proper law of crime in international law*, Gerhard O. W. Mueller/Erward M. Wise (utgivare), *International Criminal Law*, London 1965, 75.

³¹⁾ Raymond Legeais, *L'évolution des solutions françaises de conflits de lois en matière pénale*, Mélanges offerts à René Savatier, Paris 1965, 549.

En mera detaljerad diskussion av dessa frågor återfinns i Hans Schultz, *Compétence des juridictions pénales pour infractions comises à l'étranger*, *Revue de Science criminelle et de Droit pénal comparé* 1967, 305.

³²⁾ Se Schultz *op. cit.* 334.

³³⁾ Theo Vogler, *Revue internationale de Droit pénal* 39 (1968) 437,

³⁴⁾ Robert Linke, *op. cit.* 457.

ländsk straffdom, endast bör tagas under övervägande om den skyldiges bättring därigenom underlättas.³⁵⁾ Det må tilläggas att Europakonventionen ang. brottmålsdoms internationella rättsverkningar föreskriver att ett av villkoren för att den dömande staten skall kunna begära av en annan medlemsstat att den verkställer påföljden är att detta förfaringsätt „troligen kommer att förbättra utsikterna för den dömdes sociala rehabilitering“.³⁶⁾

Enligt min uppfattning måste denna tes vara utgångspunkt för resonemanget om vad som bör göras om komplikationer uppstår. Och det är detta mål som framför allt måste nås, om möjligt utan ytterligare stridigheter. Detta bör vara den rätta lösningen om t.ex. en flyktig avtjänar straff för en mindre förseelse i den stat som blivit anmodad om utlämning, medan det anmodande landet söker honom för ett grovt brott.

Men olyckligtvis är inte alla fall så enkla att problemet kan lösas i enlighet med den fastlagda principen. Det kan tänkas att andra aspekter måste tagas under övervägande. Så t.ex. om en stat blir anmodad att utlämna en utlänning som har sin hemvist i landet till en annan stat där utlämningen förövat ett brott. Det måste medges att det i detta fall inte är möjligt att ge ett tillfredsställande svar som rättsläget nu är. Om brottslingens bot och bättring tillmäts större betydelse, så skulle den stat som blivit anmodad om utlämning föredra att övertaga lagföringen eller att verkställa gärningslandets domslut. Om den skyldige ännu inte rannsakats, och om möjligheten att fälla honom tillmäts större betydelse, måste utlämning medges. Uppenbarligen har båda lösningarna för- och nackdelar.

En tillfredsställande lösning kan endast åstadkommas om det internationella samarbetet utvecklas ytterligare. Det bör syfta till att garantera en rättvis ehuru effektiv rättegång, och att göra detta förenligt med kravet på ett straff som har bästa möjliga utsikter att bättra lagbrytaren. Detta blir möjligt om gärningslandet ges möjligheten att rannsaka lagbrytaren medan straffet därefter bör avtjänas i det land där han är bosatt. Vid första ögonkastet kan det förefalla omöjligt att uppnå detta. Men det kan realiseras om lagbrytaren först utlämnas till landet som begär utlämning för att dömas där, men att utlämningen endast sker under förbehåll att den dömda återlämnas för att avtjäna sitt straff i det land som anmodats om utlämning. Och detta kan till och med förfinas om rättegångsförfarandet ändras på sätt som ofta diskuterats under senare år. Förfarandet skulle uppdelas i två faser: avgörande av skuldfrågan och åläggande av

³⁵⁾ Vogler op. cit. 438; Linke op. cit. 458.

³⁶⁾ Europakonventionen ang. internationell giltighet av straffdom, § 5: b. Utkastet till Europakonvention ang. överlåtande av lagföring slår fast samma villkor i § 8: f.

påföljd. Detta är redan brukligt i länder med sedvanerätt.³⁷⁾ Om ett sådant förfaringssätt skulle accepteras, skulle det bli enkelt att endast överlåta den första fasen till den stat som begär utlämning, och att sedan den dömda återlämnas till den stat som anmodats om utlämning i och för skälig påföljd.

Jag hoppas ha påvisat att internationell straffrätt är en gren av rätten som befinner sig i full utveckling. Förändring i levnadsförhållanden och kriminalpolitik har lett till nya former av internationellt samarbete. Utvecklingens gång visar att lagstiftarnas jämna och tålmodiga arbete inte åstadkommer någon revolution men däremot mycket förnuftiga successiva förändringar. Och, som J. L. Brierley anmärkt, på så vis blir den internationella lagstiftningen till nytta för enskilda stater i deras dagliga rutinarbete på det nationella planet. På samma sätt realiserar rättens främsta uppgift, nämligen att tjäna människan. Låt vara att det inom straffrättens område är brottslingen det är fråga om. „Cum igitur hominum causa omne ius constitutum sit . . .“³⁹⁾ dvs all lag har instiftats för att tjäna människan.

Men det finns mer att säga. Staterna har kommit varandra närmare, deras befolkningar blandas med varandra, deras kulturella och ekonomiska band blir allt fastare. Utvecklingen, åtminstone sådan den ter sig i västvärlden, kan måhända åstadkomma en grundlig förändring i den allmänna inställningen till lag och människa. En på så vis ändrad attityd skulle komma mänskligheten att på allvar betänka vad Immanuel Kant sagt vara svårast att uppnå, och som kanske inte blir en realitet förrän tillintetgörelse hotar, „att instifta ett samhälle där medborgarna i huvudsak handhar lagen“.⁴⁰⁾ Den moderna internationella straffrätten börjar efter bästa förmåga bidra till denna målsättning i all sin ringhet.

Hans Schultz.

³⁷⁾ Mera detaljerad diskussion ang. dessa frågor återfinns i *Revue internationale de droit pénal* 40 (1969) 431 §§ med nationsrapporterna från den tionde internationella kongressen ang. straffrätt, och framför allt Johannes Andenaes allmänna rapport, 659.

³⁸⁾ J. L. Brierley, *Die Zukunft des Völkerrechts*, Zürich 1947, 39.

³⁹⁾ DI 52.

⁴⁰⁾ Immanuel Kant, *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht*, 5:e delen; Works ed. Cassirer 4 156.